

UDK 27-774(497.5Malpaga)“18/19”(093)
27-9(497.5)“18/19”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 8. svibnja 2017.

Prihvaćeno za objavljivanje: 5. srpnja 2017.

PRILOG POZNAVANJU PROŠLOSTI ŽUPE MALPAGA (DRAČEVAC ZADARSKI – CRNO - PLOČE) NA TEMELJU ŽUPSKOGA ARHIVSKOG GRADIVA IZ 19. I POČETKA 20. STOLJEĆA

Zdenko DUNDOVIĆ, Zadar

U radu se na temelju spisa župnoga arhiva rimokatoličke župe Uznesenja BDM na Dračevcu Zadarskome donose neke vijesti o prošlosti župe Malpaga, koja je objedinjavala mjesta Dračevac Zadarski, Crno i Ploče tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. Burna prošlost župe na samom prilazu gradu Zadru i njena geostrateška važnost opravdava historiografsku zainteresiranost za istraživanje događaja i života ljudi na tom prostoru, tim više što u crkvenoj historiografiji nisu zabilježene sustavnije znanstvene rasprave o toj tematici. Intencijski se u radu oslanja na arhivsko gradivo župe, čime se želi ukazati na potrebu marnijega istraživanja dokumenata u župnim uredima napose za razdoblje 19. i 20. stoljeća iz kojih se može bolje razumjeti prošlost župa i pridonijeti jasnijoj slici života mjesta u blizini većih gradova.

KLJUČNE RIJEČI: *Malpaga, Dračevac Zadarski, Crno, Ploče, župni arhiv, 19. stoljeće.*

O prošlosti župe Malpaga

Na uzvisini udaljenoj oko 6,5 km jugoistočno od Zadra nalazi se naselje Dračevac. Koliko je poznato, prvi put je spomenuto u dokumentima benediktinskoga samostana sv. Krševana u Zadru od 2. listopada 1402. godine. U starim crkvenim maticama za to naselje koristilo i ime Zdračevac, a mletački je toponimski oblik *Malpaga*. U Domovinskome ratu porušena je stara župna crkva u blizini koje se uzdiže mletačka utvrda kruznoga tlocrta zvana Kulina. Ona je u prošlosti služila kao osmatračnica za obranu grada Zadra i čitava kraja od osmanlijskih navala. Nekoliko je puta bila oštećena ili potpuno uništena, a napose koncem 16. stoljeća za osmanlijskoga upada u Dračevac 1570. godine. Nakon povlačenja Osmanlija stanovništvo se vratilo na svoja ognjišta, obnovilo naselje i ponovno podignulo Kulinu. Godine 1646. Ibrahim-paša od Bosne ponovno je napao Dračevac o čemu je ova-ko zapisano: »Na to se Turci razjare, te lipo pod mali gradić Dračevac blizu Zadra pripanu, i bez ikakvoga pripiranja zauzmu ga, što je ona mala straža, koja ga je čuvala, bila iz njega izmakla. Sad iz Zadra izadje Marko Ante Pisani konjanički općeni vojvoda, sa svojim

konjanicima, i pašu kod istoga gradića zateče, i boj s njim zametne, i po jogunastom derpanju i davljenju ne samo Dračevac priuzme, no još i Turke sa znatnom njihovom štetom razgoni. Tu ti se puno opošteni Karlo Benja (Zadranin) sa svojim područnim hervatskim oklopnicima, i Mihovil Kruta sa svojom četom pišacah Arnautskih.«¹

Dračevac se kao župa spominje u spisima iz 1594. godine. U 18. stoljeću župi Dračevac pripojena je župa Crno.² S naslova župe Dračevac je 1849. godine sveden na izloženu kapelaniju (ekspozituru) župe Gospe Loretske u Arbanasima. Godine 1856. kapelaniji je pridodano tada malo naselje Ploče, koje je do tada bilo pod jurisdikcijom arbanaških župnika³ s obzirom da je stanovništvo Ploča dijelilo zajedničko etničko podrijetlo sa zadarskim Arbanasima.⁴

Župna crkva u Dračevcu Zadarskome podignuta je oko 1515. godine. Za Kandijskoga rata 1570. godine Osmanlije su je porušili, a ponovno je obnovljena 1640. godine. Proširena je za vrijeme druge austrijske uprave 1854. godine. Crkva je jednobrodna građevina, dužine 12 metara i širine 6 metara, a imala je tri oltara. Glavni oltar bio je posvećen uznesenju BDM, a pokrajnji oltari sv. Anti Padovanskome i apostolskim prvacima sv. Petru i Pavlu. Imala je četvrtastu apsidu, a na pročelju zvonik-preslicu. Iza glavnoga oltara nalazila se oltarna pala uznesenja BDM, ulje na platnu u baroknom stilu, rad slikara Tomacellija.

Župna kuća gradila se iz temelja 1849. godine, a dovršena je 1851. godine.⁵ U Domovinskome ratu 1991. godine Dračevac je još jednom stajao na braniku grada Zadra, a tada su župna crkva i utvrda Kulina najvećim dijelom porušene. Novu župnu crkvu posvetio je zadarski nadbiskup Ivan Prenda 6. svibnja 2001. godine.

Slika 1. Porušena stara župna crkva i Kulina na Dračevcu Zadarskom (foto: Velimir Brkić)

---

¹ Ante KUZMANIĆ, »Početak ratovanja Mlečanah s Turcima u Dalmaciji – 1645 godine – do osvojenja Novigrada«, *Zora Dalmatinska*, br. 41, god. 3, 11. listopada 1846.

² Usp. Carlo Federico BIANCHI, *Kršćanski Zadar*, sv. II (prev. Velimir ŽIGO), Zadar, 2011., str. 351.

³ Župni arhiv Dračevac Zadarski (dalje: ADZ), *Službeni spisi, Chronaca et Memorabilia Ecclesiae quondam paroecialis de Malpaga – Cerno (a rectore sac. Alexandro Cauzzi a 1921) scripto incepta.* (dalje: *Chronaca*), str. 29, 36.

⁴ Mijo ČURKOVIĆ, *Povijest Arbanasa kod Zadra*, Šibenik, 1922., str. 14.

⁵ *Chronaca*, str. 28. Bianchi pogrešno navodi da je to bilo 1847. godine. Usp. C. F. BIANCHI, *Kršćanski Zadar*, str. 352–353.

Danas se u Arhivu Zadarske nadbiskupije u Zadru čuva glagoljska matična knjiga umrlih od 1664. do 1739. godine pisana kurzivnom glagoljicom, glagoljska matica krštenih od 1705. do 1739. godine te prijepisi matica i matične knjige župe Malpaga od 1825. godine.⁶ Župa Uznesenja BDM na Dračevcu Zadarskom danas ima 58 obitelji i 195 stanovnika. Demografski rast i konstantno naseljavanje zadarskoga predgrađa Ploče u drugoj polovini 20. stoljeća rezultiralo je ustanovom Župe sv. Petra i posvetom nove župne crkve 1989. godine. Već nekoliko desetljeća župnik Sv. Petra posluhuje i župu Uznesenja BDM na Dračevcu Zadarskom.

Povijesne crtice o župi Malpaga u 19. stoljeću iz župnoga arhivskog gradiva

U potkrovlju župne kuće na Dračevcu Zadarskom bilo je odloženo arhivsko gradivo župe iz 19. stoljeća u dva svežnja: prvi za razdoblje od 1810. do 1869. godine, a drugi za razdoblje od 1870. do 1900. godine u neprikladnim uvjetima.⁷ Uz to, u župnome arhivu nalazi se kronika župe iz 1921. godine župnika don Alessandra Cauzzija, koja korespondira s arhivskim spisima iz 19. stoljeća.⁸

Upozorio bih ovdje na stanje arhivskoga gradiva u župnim uredima i pohranu dokumenata. Župni arhivi bogati su dokumentacijom osobito za razdoblje 19. stoljeća. Mnogi dokumenti upravo iz toga stoljeća, ali i ranijih razdoblja, neprimjereno su pohranjeni, na što je upozorio Ante Gverić.⁹ Hvale vrijedna je inicijativa Državnoga arhiva u Zadru i Zadarske nadbiskupije o evidenciji stanja pojedinih župnih arhiva radi pohrane župnoga povijesnoga gradiva u Arhiv Zadarske nadbiskupije, kako bi se spriječilo propadanje i uništavanje arhivske dokumentacije.¹⁰ Zamišljeni model obećava, a polako se naziru i konkretni rezultati.¹¹ Zbog svega navedenoga rad o prošlosti župe Malpaga oslanja se intencijski na arhivsko gradivo župe radi ukazivanja na mogućnosti poznavanja njene prošlosti na temelju priručne dokumentacije. U radu se izraz *Malpaga* odnosi na župu/kapelaniju u 19. stoljeću. Župu/kapelaniju činilo je pet frakcija: Malpaga (Dračevac), Crno, Ploče, Babindub i Lukića Draga.¹²

Godine 1849. župa je svedena na kapelaniju (ekspozituru) župe Gospe Loretske u Arbanasima. Nakon revolucije 1848. – 1849. godine okupili su se u lipnju 1849. godine biskupi austrijske monarhije u Beču, što se uzima kao početak katoličke restauracije u 19. stoljeću.¹³ Nakon biskupske sinode 1849. godine započeo je proces reduciranja župa

⁶ Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: HR-AZDN-43), *Zbirka matičnih knjiga i parica matičnih knjiga Zadarske nadbiskupije*, Crno, Ploče, Dračevac Zad. (matične knjige i parice) 1664./2010., (stanje duša) 19. i 20. st.

⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.; 1870. – 1900.*

⁸ Pisanje kronike uslijedilo je uredbom zadarskoga nadbiskupa Vinka Pulišića 2. veljače 1920., *Chronaca*, str. 20.

⁹ Ante GVERIĆ, »Suradnja Državnog arhiva u Zadru i Zadarske nadbiskupije kao model za moguće rješenje zaštite i upravljanja crkvenim arhivima u RH«, *Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Stanje i perspektive, Zbornik radova* (ur. Nataša MUČALO), Šibenik, 2015., str. 27–28.

¹⁰ *Isto*, str. 29–30.

¹¹ Vidi: Oliver MODRIĆ, »Arhiv Zadarske nadbiskupije – iskustva u sređivanju, obradi i zaštiti arhivskoga gradiva«, *Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Stanje i perspektive, Zbornik radova*, str. 103–108.

¹² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1857.

¹³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, proglas *Nadbiskupi i biskupi Austrijske Cesarovine sakupljeni u Beču, pravovjernih svojih drxavah podrav i blagoslov...*, Beč, 13. lipnja 1849. godine.

u Zadarskoj nadbiskupiji, koji je zahvatio i župu Malpaga.¹⁴ Naime, tada se bilježi velik broj upražnjenih seoskih župa pa se pristupilo novoj sistematizaciji koja je zahvatila i svećenstvo. Ako je netko htio konkurirati za mjesto župnika, morao je pristupiti pismenome ispitu u skladu s odredbama Tridentskoga sabora i biskupske konferencije iz 1849. godine. Ispit se sastojao od pitanja iz dogmatike, morala, kanonskoga prava, pastoralna, pastoralna umirućih, biblijuma, osobito Novoga zavjeta, homiletike i katehetike. Polagao se na latinskome, talijanskome, a dijelom i na hrvatskome jeziku (homiletika i katehetika). Sistematizacija je donijela i nov sustav obračuna godišnje plaće svećenstva. Za župničku službu određena je godišnja plaća u iznosu od 300 fiorina, za kapelansku 200 fiorina, a za administratorsku 150 fiorina.¹⁵

Tijekom 19. stoljeća u župi Malpaga izmijenilo se u službi župnika šest svećenika, a u službi kapelana dvadeset i tri svećenika (Tablica. 1). Župnik je predlagao četiri do šest fabricera koji su činili župno vijeće, a potvrđivao ih je nadbiskup.¹⁶ Izbor fabricera u razmatranome razdoblju nije prolazio bez problema zbog stalne napetosti između mještana Dračevca i Crnoga o crkvenim pitanjima.¹⁷ Među župnicima i kapelanima Malpage zapaženo mjesto pripada o. Vincenzu Basileu SJ, isusovačkome misionaru i apostolskome vizitatoru Trebinjsko-mrkanjske biskupije, koji je u Zadarskoj nadbiskupiji posluživao i župu Zemunik.¹⁸ Otac Basile izvrsno je naučio hrvatski, ali i arbanaški jezik.¹⁹ Zalagao se za promicanje dobre knjige među Hrvatima, a pripada mu dio zasluge za osnutak Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima.²⁰

Prema svjedočanstvima župnika Malpage u razmatranome razdoblju u narodu je vladala velika nepismenost (*Parocchia analfabeta*).²¹ Stoga su župnici uz pastoralni rad služili i kao emisari crkvenih i državnih propisa.²² Da je to tako svjedoči mnoštvo c. kr. patenata, okružnica, oznanjenja, obavijesti i inih dokumenta crkvenih autoriteta u arhivskome gradivu župe iz 19. stoljeća. Župnik je bio intelektualna poveznica između središnjice vlasti i mjesnih seoskih glavara pri razmjenjivanju informacija i izvršavanja odluka.²³ Gotovo da se ne može izuzeti jedan segment života mještana u kojemu župnik nije imao posrednoga ili neposrednoga upliva, bilo da je riječ o podjeli hrane siromašnim obiteljima u vrijeme

¹⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 68/1854. O preustroju župa u Zadarskoj nadbiskupiji od 1829. do 1849. godine vidi više u: Marko TROGRLIĆ, »Preustroj župa u Zadarskoj nadbiskupiji (1829. – 1849.)«, *Sedamnaest stoljeća zadarske Crkve II.* (ur. Livio MARIJAN), Zadar, 2009., str. 81–101.

¹⁵ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Kurija, br. 1127/1851.

¹⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 7/1868; Koncem 19. stoljeća tu su službu obnašali: Joso Mičić sin Ante, Joso Lenkić pok. Jure, Joso Perović pok. Joke i Mate Stipčević sin Ante. ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 3/1897.

¹⁷ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 1/1877; 13/1877.

¹⁸ Valentin MIKLOBUŠEC, *Isusovci i hrvatski narod IV.*, Zagreb, 2007., str. 39–54; Zdenko DUNDOVIĆ, »Prilog životopisu isusovca o. Vincenza Basilea, upravitelja župe Zemunik (1868. – 1871.)«, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, god. 69, br. 3, Zagreb, 2014., str. 321–336.

¹⁹ *Chronaca*, str. 14. Usp. Z. DUNDOVIĆ, »Prilog životopisu isusovca o. Vincenza Basilea«, str. 325.

²⁰ Usp. Juraj LAHNER, »Zamisao isusovca o. Vinka Basilea i Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima«, *Marulić*, god. 13, br. 1, Zagreb, 1980., str. 80–84.

²¹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1850.

²² Usp. Stjepan ČOSIĆ, »Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj 1828./1830. godine«, *Croatica christiana periodica*, god. 34, br. 65, Zagreb, 2010., str. 56.

²³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1862. Usp. S. ČOSIĆ, »Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj«, str. 59.

gladi,²⁴ odredbama za poljska redarstv,²⁵ dispENZAMA za rad na blagdanu,²⁶ novačenju,²⁷ proglasima o punoljetnosti,²⁸ upućivanju u izborne zakone i način glasovanja,²⁹ raznim svjedočanstvima i ugovorima,³⁰ stradanjima austrijske fregate Radetzki,³¹ odreknuću cara od krune,³² atentatu na cara i izgradnji *Votivkirche* u Beču,³³ posjetu Franje Josipa I. Dalmaciji 1875. godine,³⁴ ratnim zbivanjima,³⁵ ubojstvu carice Elizabete u Ženevi³⁶ te nebrojenome mnoštvu crkvenih odredaba i događaja na općemu i mjesnomu planu. O kakvoj je količini i učestalosti primitaka dokumentacije (*citazioni e intimazioni*) riječ zorno svjedoči zapis župnika don Ante Solitra kako je »teško pratiti sve pozive i objave koje dolaze u župni ured pa župnik mora preuzeti i ulogu čauša jer nitko neće prihvatiti tu službu s obzirom da nije plaćena.«³⁷

Okončanjem Bachova apsolutizma u Austriji ponovno se obnavlja politički život u monarhiji i pristupa se reformi sustava kaznenoga postupka te se od svibnja 1873. godine uvodi porota kao opći institut.³⁸ O tome je župniku u Malpagu poslan dopis 20. kolovoza 1873. godine s naznakom *urgentissimo*. Ako je netko htio biti porotnik suda, morao je ispunjavati tri uvjeta: biti stariji od trideset godina, znati čitati i pisati te uplatiti 5 fiorina poreza za tu službu. Župnik je konstatirao kako tamo što se toga tiče *nema kvalificiranih župljana*.³⁹ Na području župe nitko nije znao čitati ni pisati, a slična je situacija bila u susjednim mjestima.⁴⁰ Uzroke nepismenosti, između ostaloga, treba tražiti u činjenici da su roditelji odbijali slati djecu u javne škole, iako je pohađanje nastave za djecu od šest do dvanaest godina bilo obvezatno pa je zadarski nadbiskup 28. srpnja 1851. godine poslao dopis

²⁴ Tada su se formirale mjesne komisije za podjelu hrane tzv. *commisione della carestia* koje su dijelile žito siromasima u vrijeme gladi, a na čelu im je bio župnik, seoski glavar i dvojica poštenih stariješina. Usp. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 1/1862; br. 1/1874. Godine 1874. u komisiji su bili Jure Lenkić (seoski glavar), Ante Stipčević i Ivica Grgurović. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 8/1874.

²⁵ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1861.

²⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 8/1857.

²⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1852; br. 4/1857; br. 13/1862; ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 4/1870. O novačenju za vrijeme druge austrijske uprave vidi više u: Tado ORŠOLIĆ, »Novačenje i vojna obveza u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske uprave (1814. – 1890.)«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 47, Zadar, 2005., str. 305–324.

²⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 38/1852.

²⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, dok. 11. lipnja 1848.

³⁰ Primjerice 1854. godine htio je Krsto Mičić, Stipanov sin, sklopiti brak s Dunom pok. Ivana Čučole. Stipan je bio suglasan braku te je svjedočio da je njegov sin Krsto dobar zemljoradnik i može brinuti o obitelji. Izjavu su potpisala dva svjedoka, a ovjerio župnik 15. veljače 1854. godine. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 8/1854.

³¹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1869.

³² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1848.

³³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1853; br. 29/1853.

³⁴ Tada se svima strogo zabranilo nošenje bilo kakve vrste oružja. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 3/1875.

³⁵ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 3/1866.

³⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 40/1898.

³⁷ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 13/1871.

³⁸ Dunja PASTOVIĆ, »Normativni okvir porotnog suđenja u Istri u razdoblju od 1873. do 1918.«, *Pravni vjesnik*, god. 31, br. 2, Zagreb, 2015., str. 77–78.

³⁹ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 16/1873.

⁴⁰ Usp. Zdenko DUNDOVIĆ, »Stanovništvo župe Zemunik u drugoj polovici 19. stoljeća prema matičnim i drugim župnim knjigama«, *Zemunik u prostoru i vremenu, Zbornik* (ur. Josip FARIČIĆ – Zdenko DUNDOVIĆ), Zadar, 2016., str. 277.

Okružnom poglavarstvu s prijedlogom da se za svaku školu postavi školski inspektor.⁴¹ Nadbiskup je 2. rujna 1857. godine odaslao okružnicu kojom je poticao župnike na promicanje pohađanja školske nastave, osobito u pomoćnim školama.⁴² Prema okružnici Namjesništva od 14. prosinca 1867. godine djeca su bila dužna pohađati nastavu bez obzira je li na području njihovih župa postojala škola pa je nadbiskup od kapelana Malpage 16. siječnja 1868. godine tražio popis djece obvezne na školovanje prema nacionalnosti i materinjem jeziku.⁴³ Narod je sporo prihvaćao školu jer od obrazovanja nije vidio korist – seljaku je veća korist bila da mu djeca pomažu u radu i kućanskim poslovima.⁴⁴

Župnici su redovito pratili dnevno politička i crkvena zbivanja te ovisno o osobnome političkom opredjeljenju u bitnome utjecali na razvoj političke misli stanovništva. Kada je Ferdinand I. 15. ožujka 1848. godine iz Beča uputio patent o donošenju ustava i slobodi tiska, dopisao je župnik na poledini – *na riječima (a parole)*.⁴⁵ Zamjetno je da se austrijska uprava služila svećenicima u promicanju izbora i izbornih zakona, ali se kod stanovništva Malpage bilježi indiferentnost oko političkih zbivanja zbog čega su česti dopisi župniku o potrebi *upoznavanja* župljana o načinu glasovanja.⁴⁶ Ne smije se izostaviti činjenica da je seosko biračko tijelo bilo doslovno terorizirano u vrijeme izbora, a da su izborne prevare bile redovit *modus operandi* zadarskih talijanaša.⁴⁷ Ekonomska ovisnost o tuđinskoj vlasti rezultirala je političkom pasivnošću seljaštva, ali je ipak na svoj način narod pokazivao što misli o onima »u čijim ustima riječ «morlacco» znači prezrenu svjetinu«. ⁴⁸ To se pokazalo na izborima za carevinsko vijeće 1907. i 1911. godine, kada se bilježi masovniji izlazak seoskoga stanovništva na izbore, čemu je pridonijelo upravo hrvatsko svećenstvo.⁴⁹

Među spisima župnoga arhiva čuvaju se uspomene na intelektualne napore i očuvanje, odnosno represiju hrvatske kulturne baštine tijekom 19. stoljeća. Zadarski nadbiskup Josip Godeassi (1843. – 1861.) uputio je okružno pismo dekanima Zadarske nadbiskupije 27. siječnja 1855. godine u kojemu je tražio da se prikupe i pohrane u nadbiskupijski arhiv liturgijske knjige pisane glagoljicom, bosančicom i hrvatskim narodnim jezikom (*Slavo volgato*) te da se potakne župnike i vjernike koji posjeduju takve knjige da ih doniraju uz naznaku imena donatora.⁵⁰ Za razliku od njega, nadbiskup Rajčević suspendirao je uporabu glagoljice i starocrkvenoga jezika u liturgiji.⁵¹ Župa je posjedovala vrijedne knjige evanđelja na hrvatskome jeziku⁵² u prijevodu Nikole Tommasea,⁵³ ali su one zajedno s

⁴¹ Usp. S. ČOSIĆ, »Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj«, str. 54–55.

⁴² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 31/1851.

⁴³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1868.

⁴⁴ Šime LJUBIČIĆ, *Pučko školstvo zadarskog kotara od 1869. do 1920. godine*, Nin, 2010., str. 45.

⁴⁵ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1848.

⁴⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Okružno poglavarstvo, 1515/1864; br. 7/1864.

⁴⁷ Julije GRABOVAC, »Zadar za druge austrijske vlasti«, *Zbornik Zadar* (ur. Jakša RAVLIĆ), Zagreb, 1964., str. 234–235.

⁴⁸ J. GRABOVAC, »Zadar za druge austrijske vlasti«, str. 215.

⁴⁹ Usp. Ante BRALIĆ, »Zemunik za austrijske uprave«, *Zemunik u vremenu i prostoru*. *Zbornik*, str. 229–235.

⁵⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 182/1855.

⁵¹ *Chronaca*, str. 36. Usp. Marijo RELJANOVIĆ, »Enciklika *Grande mundus* i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 43, Zadar, 2001., str. 368–369.

⁵² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 41/1861.

⁵³ O njemu više u: Boško KNEŽIĆ, »«Da Sebenico un figlio vindice nel bronzo ascolta...»: Nikola Tommaseo od književnog uzora do političke ikone«, *Ricerche slavistiche*, god. 59, br. 13, Rim, 2015., str. 315–340.

drugim knjigama koje je darovala vlada nestale iz arhiva koncem 19. stoljeća.⁵⁴ Kada je Nadbiskupijski ordinarijat tražio pojašnjenje gdje je nestao Škarićev prijevod Biblije⁵⁵ don Ante Solitro pojasnio je da on nikad i nije bio u župnome uredu s obzirom da ga kapelanija nije imala čime platiti.⁵⁶ Godine 1852. uputio je dekan Ivčević okružnicu svećenicima da je major Mijat Sabljar krenuo na put zbog proučavanja prošlosti domovine i promocije narodnoga napretka.⁵⁷ Obilazio je hrvatske granice, priobalje, dalmatinsko zaleđe i otoke s nakanom prikupljanja starina vezanih za prošlost *južnih Slavena (Slavi Meridionali)*. Stoga je zadarski nadbiskup dekretom od 28. svibnja 1852. godine potaknuo svećenike, redovnike i crkvene ustanove da mu se stave na raspolaganje.⁵⁸ Prema nadbiskupovoj odredbi kupio je župnik geografsku kartu Dalmacije (*Carta Corografica della Dalmazia*) iz 1854. godine za 2 fiorina.⁵⁹ Preko župnika upućivale su obavijesti o kaznama za uništavanje telegrafске veze između Hrvatske i Dalmacije koja je uspostavljena 1854. godine. Kazne su bile rigorozne, od šest mjeseci do deset godina zatvora.⁶⁰ Isto je bilo i u vrijeme uspostave poštanskih kola 1873. godine.⁶¹

Gorući problem u duhovnome smislu u župi bili su česti slučajevi prilježništva (konkubinata).⁶² Nerijetko su se događale otmice maloljetnih djevojaka. Primjerice, Grgurovići iz Crnoga htjeli su na silu oteti maloljetnu djevojku iz Ploča i prisiliti je na prilježništvo, ali je ona pobjegla u grad.⁶³ Bilježi se i određeni broj maloljetnih brakova.⁶⁴ Za sklapanje braka mladoženja je trebao dopuštenje političkih vlasti.⁶⁵ U moralnome i pravnome smislu najteži su zabilježeni abuzusi prilježništva rođaka u prvom i drugom koljenu. Nadbiskup je upozoravao na *gravose conseguenze* takva ponašanja (nasilje, požari, obiteljske osvete) i župnicima naredio da odbacuju takve slučajeve za koje je dispensa bila pridržana Svetoj Stolici. I državne su vlasti određivale da se djevojke moraju vratiti kućama, pozivajući na moralnu i društvenu pristojnost.⁶⁶ Međutim, narod se oglušio na česta upozor-

⁵⁴ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, dokument od 4. veljače 1891. godine.

⁵⁵ Vidi više u: Ivana VRTIČ, »O jeziku Škarićeva prijevoda Svetoga pisma«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, god. 33, br. 1, Zagreb, 2007., str. 449–468.

⁵⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, pismo don Ante Solitra župniku don Šimi Soriću od 25. veljače 1891.

⁵⁷ O putovanjima Mihovila Sabljara vidi više u: Martina JURANOVIC-TONEJC, *Putne bilješke Mijata Sabljara (1852–1854), crkveni inventar*, dostupno online http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/Putne_biljeske.pdf (posjećeno 8. veljače 2017. godine); Ivan MIRNIK, »Mijat Sabljar«, *Muzeologija*, br. 28, Zagreb, 1990., str. 14–18; Krešimir LINKE, »Prilog poznavanju života i rada Mijata Sabljara (1790–1865)«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, god. 44, br. 1, Zagreb, 2011., str. 219–260.

⁵⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 1/1852.

⁵⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1854.

⁶⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 10/1854.

⁶¹ Na prometnicama poštanska su kola imala prednost pred drugim zapregama, a oglašavala su se znakom trube. ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 13/1873.

⁶² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 25/1852; br. 9/1866; br. 12/1866;

⁶³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1868.

⁶⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Ordinarijat, br. 542/1867. Dana 10. srpnja 1899. godine odaslan je dopis c. k. Kotarskoga suda u Zadru župniku u Malpagi u kojemu stoji: »Kata ud. Pavla Mrkića u Bokanjcu Ovi C.K. Kotarski sud kao nadležna pupilarna vlast usljed molbe prikazane dne 4/7/99 i privoljenja tutorske Kate ud. pok. Pavla Mrkića i sutatora Ante Mrkić pok. Pavla maloljetan Krsto Mrkić pok. Pavla iz Bokanjca daje dozvolu da se ovaj rođen dne 13/2/1876 vjenča sa Lucijom Vidaić Matina u koliko ne bude zaprijeke sa strane vojničke vlasti. C.K. Kotarski sud, Odio li Zadar dne 10 srpnja 1899«, ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, 4/1899.

⁶⁵ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, 2/1894.

⁶⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1851.

renja pa je Kotarsko poglavarstvo prijetilo uhićenjima i kaznama za prekršitelje.⁶⁷ Unatoč stalnim pozivima crkvenih i državnih vlasti, kapelani bilježe porast broja prilježnštava potkraj 19. stoljeća.⁶⁸ Budući je na području župe živjelo katoličko i dijelom pravoslavno stanovništvo gotovo je bila uvriježena praksa da pravoslavna stranka prilikom sklapanja mješovitih brakova prelazi na katoličku vjeru.⁶⁹ U upitniku Nadbiskupijskoga ordinarijata u Zadru iz 1900. godine župnik je kod 28. pitanja o neurednostima u župi naveo: prilježništvo, pijanstvo i spletke prema župniku. Naveo je tek jednu vrlinu župljana: zauzetost u molitvi za duše njihovih pokojnika.⁷⁰

U materijalnome smislu bilježe se doista česte obnove župne kuće i crkava u Malpagi (Dračevac i Crno) u drugoj polovici 19. stoljeća. Uzorci čistih intervencija bili su trojaki. Župna crkva i kuća u Malpagi bile su izložene vremenskim nepogodama (olujni vjetrovi i kiše; *cattivi tempi*), izgradnja je bila izrazito loša, a ponekad se nemarno odnosilo prema nekretninama.⁷¹ Od 1851. do 1900. godine devet puta se pristupilo većoj ili manjoj obnovi župne kuće,⁷² a 1875. godine izgradila se cisterna za vodu.⁷³ Primjerice 11. siječnja 1868. godine isplatio je o. Basile Ivanu Rotti pok. Sebastijana 64 fiorina za obnovu župne kuće u Malpagi.⁷⁴ Nakon što je 1874. godine odbijena zamolba za obnovu kuće pristupilo se u lipnju 1898. godine posljednjoj obnovi u 19. stoljeću.⁷⁵ Zbog loše izgradnje župnih kuća 9. srpnja 1848. godine zadarski je nadbiskup poslao okružnicu o normama za atestiranje građevina (*collaudo lavori*), što bi trebali činiti inženjeri.⁷⁶ Obnovi se nije moglo pristupiti bez prethodnoga izvješća o stanju župnih kuća⁷⁷ i dopuštenja Nadbiskupijskoga ordinarijata i građanskih vlasti.⁷⁸ O niskoj razini kvalitete izgradnje svjedoči i okružnica namjesnika Blažekovića u kojoj je zbog toga oštro kritizirao župnike.⁷⁹

Prva veća obnova i proširenje župne crkve bilježi se 1853. – 1854. godine,⁸⁰ zatim 1857. godine kada je obnovljena i oltarna pala.⁸¹ O lošem stanju oltarne pale izvijestio je župnik Solitro 1874. godine pa je ponovno obnovljena.⁸² Dvije nove pale Presvetog Srca Isusova

⁶⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 22/11/1868.

⁶⁸ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, dokument od 8. ožujka 1890. godine; br. 12/1900. Takva loša praksa bila je prisutna i u drugim župama. Usp. Z. DUNDOVIĆ, »Prilog životopisu o. Vincenza Basilea SJ«, str. 333–334.

⁶⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 12/1/1843; br. 8/1844; br. 9/1868.

⁷⁰ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 1/1900.

⁷¹ Primjerice 1889. godine župnik je sušio žito u župnoj kući i odlagao ga u potkrovlje što je moglo izazvati požar pa mu je nadbiskup takvu praksu izričito zabranio. ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 15/1889.

⁷² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 1/1853; br. 2/1861; ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 7/1871; br. 6/1877; br. 4/1885; Ordinarijat 443/1868.

⁷³ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 1/1875.

⁷⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, *Quietanza*; br. 11/1868.

⁷⁵ *Chronaca*, str. 36; ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 22/1898.

⁷⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 3/1848.

⁷⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 14/1862.

⁷⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 13/1862; ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 4/1874.

⁷⁹ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 5/1890.

⁸⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 32/1855.

⁸¹ Nevrijeme je tada uništilo krovništvo. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 3/1857. Za obnovu oltarne pale zadužena je *Academia di Belle Arti* u Veneciji. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, 6/1857.

⁸² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1874; br. 20/1874.

i Uzdignuća sv. Josipa kupljene su 1890. godine kod braće Benziger u Švicarskoj.⁸³ Godine 1867. ponovno se pristupilo obnovi župne crkve, a tada je dozvolom vlade izgrađen i kor za pjevače koji je, prema kazivanju kapelana, »narušio estetiku crkve nauštrb prodora danjega svjetla«. ⁸⁴ Posljednji intervent na obnovi župne kuće i crkve u Dračevcu bilježi se u spisima župnoga arhiva 1872. godine kada je Namjesništvo u tu svrhu izdvojilo 120 fiorina.⁸⁵ Namjesništvo je 1876. godine odredbom cara Franje Josipa I. darovalo župi 200 fiorina za dva nova zvona.⁸⁶ U crkvi je 1851. godine postavljen križni put,⁸⁷ koji je 1886. godine zamijenjen novim, a stari je postavljen u crkvi sv. Nikole u Crnom.⁸⁸ Palu u crkvi sv. Nikole darovala je austrijska vlada 1856. godine.⁸⁹ U ožujku 1868. godine pristupilo se obnovi crkve u Crnom. Troškovi radova iznosili su 160 fiorina, od čega su 110 fiorina namirili dužnici kapelanije iz Crnoga i Ploča.⁹⁰ Nova zvona za crkvu sv. Nikole u Crnom blagoslovljena su 4. srpnja 1894. godine, a 1897. godine sagrađena je nova preslica i obnovljena crkva o trošku vlade.⁹¹

U sveopćoj neimaštini liturgijsko ruho i predmete providala je najčešće građanska vlast.⁹² Primjerice 1889. godine austrijski car darovao je crkvi u Malpagi 100 fiorina za kupnju liturgijskoga ruha.⁹³ Rjeđe se, uz isključivo dopuštenje Namjesništva,⁹⁴ prodavalo župne vrijednosti za nabavku liturgijskih predmeta.⁹⁵

Tablica 1. *Popis župnika i kapelana župe Malpaga u 19. stoljeću*

Godina službovanja	Ime i prezime	Opaske
1810.	don Mihovil Šarin	
1815.	don Toma Skorlić	živio u Crnom
1825.	don Marko Bačić	od 1828. župni vikar
1830.	don Josip Letinić	supplens ex B. Erizzo (1835. don Ivan Šarin)
1848.	don Juraj Veričak	supplens ex B. Erizzo (1855. don Špiro Duka)

⁸³ O obitelji Benziger vidi više u: *Historical Dictionary of Switzerland* (ur. Leo SCHELBERT), Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth, UK, 2014., str. 41–42. Pokrajnji oltar sv. Josipa podignut je 1866. godine; *Chronaca*, str. 31.

⁸⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 1/1867.

⁸⁵ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, neoznačen folij.

⁸⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 7/1876.

⁸⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 25/1851.

⁸⁸ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 14/1886.

⁸⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 1/1856.

⁹⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1868.

⁹¹ *Chronaca*, str. 35.

⁹² ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 2/1879. Godine 1876. Namjesništvo je darovalo crkvi na Dračevcu osam mjedenih svijećnjaka, tablicu za pristup misi, posudu za blagoslovljenu vodu i aspergil, oltarnik, misal i crvene zavjese za prozore; *Chronaca*, str. 33.

⁹³ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 2/1889.

⁹⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 7/1853; br. 15/1862.

⁹⁵ Primjerice 1867. godine zadarski zlatar Leone Radman procijenio je neko župno zlato na 37 fiorina, od čega je kupljen baldahin za crkvu. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1867.

1856.	don Ivan Rakvin	iz Kali
1860.	don Ivan Krstitelj Pelicarić	
1861.	don Josip Toth	1862. don Ivan Fortini upravitelj
1864.	don Mihovil Levačić	bio kapelan četiri mjeseca
1865.	don Pavao Bukša	bio kapelan osamnaest mjeseci
1866.	<i>vacant</i>	supplens ex Murvica – Crno fra Oktavijan Ivanišić
1866.	o. Vincenzo Basile SJ	rođen 28. 12. 1811. u Siculiani (Sicilija)
1869.	don Josip Toth	1871. don Ivan Luka Balbi, bio župnik deset dana!
1871.	<i>vacant</i>	posluživao o. Maksimilijan Budinić SJ
1871.	don Ante Solitro	rođen u Padovi 11. 4. 1845.
1875.	don Franjo Bellenghi	rođen u Faenzi 8. 7. 1849.
1882.	don Ante Pavlović	na ispomoći iz Bibinja
1882.	don Ante Solitro	–
1890.	<i>vacant</i>	ispomoć don Marko Sikirić iz Bibinja
1890.	don Šime Sorić	iz Preka, rođen 12. 2. 1847.
1896.	don Kristofor Stipčević	iz Arbanasa, rođen 1. 4. 1852.

Prihodi župe Malpaga

Prema zapisu iz 1850. godine župa Malpaga nije raspolagala nikakvim dobrima ni zemljištima. No, 7. kolovoza 1864. godine posvjedočio je seoski glavar Jure Lenkić da crkva posjeduje neku zemlju koju je unajmio Toma Perović za 3 fiorina. Također je posvjedočio da kuća u kojoj živi Jakov Knežević pripada crkvi i da je on u njoj u najmu za 6 fiorina godišnje. Očito je iz dokumenata da dotični nisu ispunjavali svoje obveze glede najamnine.⁹⁶ Stoga je gradska pretura naredila Peroviću ili njegovim nasljednicima plaćati najam crkvi u Malpagi, a reagirao je i Ordinarijat jer kapelan 1896. godine nije upisao taj prihod pa se 1897. godine u prihodima kapelanije bilježi uplata od 9 fiorina za tri godine najma.⁹⁷ Godine 1900. posvjedočio je župnik u upitniku Nadbiskupijskoga ordinarijata u Zadru da župa posjeduje »un livello d'annui fior. 3 sopra un tereno sito in profinita al villaggio«. ⁹⁸

Ivan Rotta, nastanjen na Babindubu, poklonio je kapelaniji komad zemljišta koji je crkva dvije godine obrađivala i sijala, ali je 1869. godine Rotta opozvao donaciju i prodao zemlju Roku Grdoviću.⁹⁹ U kronici župe stoji zapisano da su članovi plemićke (građanske)

⁹⁶ Doista se u dokumentima spominje zemljište veličine dva jugera (dva dana oranja) pod vinogradom i maslinikom smješteno na Stubi uz cestu, koje je dano Tomi Peroviću pok. Bože za četiri fiorina, a onda je reducirano na tri fiorina. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 11/1857; *Chronaca*, str. 30; 34.

⁹⁷ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 8/1897; br. 9/1897.

⁹⁸ U to je vrijeme Jure Lenkić bio jedan od fabricera. ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 1/1900.

⁹⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, neoznačeni zapis o. Basilea.

obitelji Rotta, podrijetlom iz Bergama, tijekom 18. i 19. stoljeća bili zemljoposjednici i stanovnici Malpage te da je župna crkva bila pod njihovim juspatronatom¹⁰⁰ vjerojatno i u vrijeme osmanlijske opsade 1570. godine.¹⁰¹ Vijest bi mogla biti vjerodostojna s obzirom da se u 16. stoljeću nazočnost obitelji Rotta bilježi uzduž istočne jadranske obale.¹⁰² Uz to, Rotte su imali grobnicu u Malpagi u koju su tijekom 19. stoljeća pokopani spomenuti Ivan (1872.)¹⁰³ i Jakov Calvi (1867.),¹⁰⁴ otac zadarskoga kanonika i arhiepiskopu Josipa Calvija, čija je supruga bila Katarina Rotta, kći Inocenta i Marije r. Petricioli.¹⁰⁵

Župna crkva bila je *miserabile*. Primjerice svijeće, ulje, hostije i drugo za crkvu često se pribavljalo na dug. Naknada za vjenčanje iznosila je 1 fiorin i 33 solda, za sprovod 1 fiorin, a za sprovod djece 50 soldi. Milostinja se kupila samo nedjeljom i kretala se između ¼ i 1 karantana po osobi.¹⁰⁶ Primjerice na Veliku Gospu 1848. godine prikupljeno je 1 fiorin i 24 karantana milostinje.¹⁰⁷ Prihodi su se temeljili na vuni, žitaricama i vinu.¹⁰⁸ Podavalo se na godišnjoj razini 18 litara (1 polučak) ječma i 10 litara (1 sić) vina po osobi. Siromašne obitelji, ako su mogle, davale bi po dva polučaka kukuruza ili mješinu vina (mošta).¹⁰⁹ Narod je živio u velikoj oskudici te nerijetko trpio glad.¹¹⁰ Od obveze su bili izuzeti siromasi, a prema okružnici c. kr. Vlade od 1848. godine siromahom se smatrao onaj »tko od svojih prihoda ne može pokriti dnevnicu određenu u mjestu prebivališta«. Svjedočanstvo o siromaštvu davao je župnik »na jasan, precizan i detaljan način«, što bi konačno potvrdile političke vlasti. Dio prihoda vina za poreštinu kapelanu u Malpagi davao je župnik Arbanasa, ali je nerijetko dolazilo do nesporazuma zbog načina podjele.¹¹¹ Kapelanu su podavali dio i mještani Preka, Kali i Kukljice, koji su većinom bili vlasnici zemlje u polju podno Crnoga.¹¹² Ostatak prihoda trebali su podmiriti župljani. Godišnja plaća župnika Malpage iznosila je polovicom 18. stoljeća 200 fiorina, što je bilo relativno malo.¹¹³ Iz dopisa zadarskoga nadbiskupa Maupasa od 1850. godine saznaje se način prihoda župnika Malpage. Župnik je trebao dobiti kako slijedi:

- 24 polučaka ječma (4 12/15 mletačka stara), čija je tržišna vrijednost iznosila 2 fiorina i 44 karantana po staru, što je činilo 13 fiorina i 7 stara;
- 24 sića vina (4 mletačka barila) od župljana vrijednosti 3 fiorina i 2 karantana po barilu, što je iznosilo 12 fiorina i 8 stara;

¹⁰⁰ O pojmu *ius patronatus* vidi više u: Jadranka NERALIĆ, *Put do crkvene nadarbine*, Split, 2007., str. 111–129.

¹⁰¹ *Chronaca*, str. 22.

¹⁰² Usp. *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=234> (posjećeno 11. veljače 2017.).

¹⁰³ *Chronaca*, str. 33.

¹⁰⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1867.

¹⁰⁵ Usp. Josip CELIĆ, »Zadarsko plemstvo i građanstvo početkom francuske uprave u Dalmaciji«, *Radovi Zavidada za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 56, Zadar, 2014., str. 206.

¹⁰⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1850.

¹⁰⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, *Rendite e Spese 1848. – 1862.*

¹⁰⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 37/1848.

¹⁰⁹ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 18/1896.

¹¹⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 37/1848.

¹¹¹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 25/1863.

¹¹² U kronici župnik navodi da su se mnogi mještani Crnoga ođavali piću i prodavali zemlju otočanima, a sami odlazili u najam i kolonat u Zemunik. To je vrijedilo i za cijelu župu; *Chronaca*, str. 6.

¹¹³ Usp. S. ČOSIĆ, »Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj«, str. 55.

– 30 barila vina od otočana (Kali i Kukljica) u vrijednosti 91 fiorina;

– štolarina u iznosu 4 fiorina.¹¹⁴

Od toga se izuzimalo 3 barila vina (9 fiorina i 6 karantana) što ih je župnik dijelio mještanima pa je konačan prihod iznosio 111 fiorina i 9 karantana. Tom iznosu treba pridodati 139 fiorina koje je župnik dobivao iz vjerskoga fonda te je nadbiskup Maupas zaključio da župnik u Malpagi dobiva 250 fiorina i 9 karantana, što premašuje određeni godišnji prihod župničke plaće od 200 forinti. Nadbiskup je stoga tražio da se prihod iz vjerskoga fonda župniku Malpage smanji na 88 fiorina i 51 karantan, što je s negodovanjem primio župnik i obrazložio pravo stanje stvari.¹¹⁵

Koncem 19. stoljeća, točnije 1892. godine, došlo je do promjene monete u Austro-Ugarskoj Monarhiji. U Dalmaciji je 1894. godine uvedena srebrna kruna koja je mjerila 100 halera (filira), ali se plaća i dalje bilježila u fiorinima.¹¹⁶ Od 1900. godine uvedena je kruna kao zakonito platežno sredstvo, a fiorni su se mijenjali u omjeru dvije krune = 1 fiorin.¹¹⁷ Dana 1. srpnja 1898. godine iz platnoga prometa povučen je bakreni sitni novac od 1 kr. i od ½ kr.¹¹⁸ Prema dokumentu (*rettifica*) Pokrajinskoga državnog računovodstva godišnja plaća kapelana Malpage tada je iznosila 460 fiorina. Udio župljana iznosio je 77 fiorina i 40 soldi u naturalnoj protuvrijednosti i 14 fiorina i 85 soldi novčanih prihoda, troškovi ureda za držanje matičnih knjiga iznosili su 1 fiorin i 50 soldi, a Namjesništvo mu je davalo dodatak od 369 fiorina i 25 soldi.¹¹⁹ Uz to mu je 18. srpnja 1900. godine odobreno dodatnih 80 kruna godišnje za vozarinu.¹²⁰ Dodatak za vozarinu Kotarsko poglavarstvo odobravalo je isključivo zbog tjelesne nemoći župnika ili kapelana.¹²¹ Kapelan Stipčević tražio je, međutim, 1897. godine da mu se obračuna plaća od 500 fiorina na ime župničke službe, ali mu je Kotarsko poglavarstvo odbilo zahtjev jer je župa Malpaga od 1849. godine proglašena ekspozituroom župe Borgo Erizzo (Arbanasi) te se nije percipirala kao samostalna župa.¹²²

Poreština je trebala iznositi nekih 130 fiorina godišnje, župljani su ponekad davali neki sić mošta, ali ih se nije moglo privoljeti na redovito podavanje, o čemu svjedoče česte molbe za pomoć kapelana Malpage Nadbiskupijskome ordinarijatu u Zadru.¹²³ Štoviše, poreština je nerijetko izazivala bijes i bunu naroda na svećenika i optužbe o nepravničnom

---

¹¹⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Kurija, br. 1554/1850.

¹¹⁵ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 19/1851.

¹¹⁶ *Chronaca*, str. 35.

¹¹⁷ Usp. Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb, 2013., str. 124–126.

¹¹⁸ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 45/1897.

¹¹⁹ ADZ, *Službeni spisi 1870.–1900.*, Dipartimento Contabile Luogotenenziale, br. 10331/1897; ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 4/1898.

¹²⁰ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 47/1900.

¹²¹ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 30/1897.

¹²² ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, Kotarsko poglavarstvo, br. 10331/1897.

¹²³ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 20/1881. Dana 28. kolovoza 1892. godine obvezali su se župljani davati najmanje četiri sića mošta crkvi Velike Gospe u Dračevcu. »Biše križen ubiliženi: Ante Stipčević, glavar, Šime Stipčević, Pere Bulić, Marko Vukoša (+1892), Tomica udov. Bulić, Mate Perović, Šime Perović, Joko Perović, Mate Marnika, Krsto Čurković, Tome Marnika, Šime Mičić (+1892), Ante Mičić, Božo Mičić, Tome Grdović, Mičo Knežević, Božo Grdović, Joso Lenkić, Mitar Perović, Pere Zelenčić, Krsto Bulić«. ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 16/1892.

potraživanju,¹²⁴ a koncem 19. stoljeća nezadovoljstvo je eskalirao do te mjere da su kapelana Stipčevića tužili dnevno građanskim i crkvenim vlastima, a u Crnom mu zapriječili ulazak u crkvu.¹²⁵ Omraženost obveze podavanja kod naroda zorno pokazuje činjenica da je za Uskrs 1900. godine tek nekolicina ljudi nazočila misi, a ostatak mještana otišao u grad zbog straha od poreštine¹²⁶ pa je tek petnaestak župljana pristupalo svetoj pričesti o Uskrsu u župnoj crkvi.¹²⁷ No drugih prihoda župnik nije imao: »Prete mangia quel che alla Chiesa si dona«. ¹²⁸ Kapelan je tada dobivao 3 kvarte ječma i 5 barila vina od kojega bi častio župljane jednim barilom na dan sv. Marka i jednim na svetkovinu Uznesenja BDM. Jednako je župljanima nudio rakiju na prvi dan nove godine (Sveta Marija Bogorodica). Manje siromašne obitelji na Ploči davale su poreštinu isključivo u novcu po 1 fiorin i 50 soldi godišnje, a prigodimice i mješinu (*ludro*) vina.¹²⁹ O božićnome blagoslovu obitelji na Badnji dan kapelanu se davao ili slatki kolač (*bossola*)¹³⁰ ili 10 soldi po obitelji, a na Cvjetnicu najmanje dva kokošja jaja.¹³¹

Kapelanija je bila podijeljena u dva dijela (Malpaga-Crno), međusobno udaljena nekoliko kilometara, a mještani su nevoljko obrađivali zemlju i bilo je teško prikupiti poreštinu. Zbog velike udaljenosti između dvaju mjesta česti su zapisi o potrebi premošćivanja jaruge između Ploča i Crnoga. Primjerice, 1862. godine raspitivao se kapelan o gradnji mosta kod čatrnje između Ploča i Crnoga, koji i danas stoji.¹³²

Zbog svega navedenoga kapelan je molio Nadbiskupijski ordinarijat povećanje dodatka godišnjoj plaći.¹³³ Očito su opaske urodile plodom jer je zabilježeno da Namjesništvo 1866. godine župniku Malpage isplaćuje dodatak u visini 160 fiorina i 30 karantana te 42 fiorina godišnje u mjesečnim ratama za vozarinu.¹³⁴ U srpnju 1867. godine Namjesništvo za Dalmaciju donijelo je nove norme za izračun dodatka župničkim prihodima u slučaju premještaja župnika. Visina godišnjega prihoda pojedine župe ili kapelanije mjerila se srednjom vrijednošću njenih desetogodišnjih prihoda uaturi prema tržišnoj vrijednosti određenoga proizvoda u komuni u kojoj se župa ili kapelanija nalazi s dopuštenim odmakom od 1%.¹³⁵

¹²⁴ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 6/1873; br. 13/1877.

¹²⁵ *Chronaca*, str. 35.

¹²⁶ *Chronaca*, str. 36.

¹²⁷ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 1/1900.

¹²⁸ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 13/1877.

¹²⁹ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 18/1886.

¹³⁰ Skromnija verzija božićnoga kolača (*bossolai di Natale*), koji se u dalmatinskim komunama pripremao od badema i meda. Usp. Fani CELIO CEGA, »Kuhinja, blagovanje, prehrana u plemićkoj palači u 18. st. – ideja za novi stalni postav u Muzeju grada Trogira«, *Etnološka istraživanja*, br. 12/13, Zagreb, 2008., str. 289.

¹³¹ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 18/1896.

¹³² ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, 11/1862.

¹³³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 33/1853.

¹³⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Kurija, br. 1031/1866.

¹³⁵ Godine 1848. ta se srednja vrijednost određivala unutar pet godina. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1867.

Tablica 2. *Popis obitelji Dračevca i Crnog i poreština 1896. (polučak i sić) i 1897. godine (litre)*

Ime i prezime glavar obitelji	Broj osoba obveznika poreštine 1896.		Prihod ječma		Prihod vina		Opaske
	1896.	1897.	1897.	1896.	1897.		
			Poluč.	Lit.	Sić	Lit.	
Bradica, Grgo	7	4	7	72	7	40	
Bradica, Mate	8	5	8	90	8	50	
Bulić, Jure	4	3	4	54	4	30	
Grdović, Matija ud. Bože	3	2	3	36	3	20	
Grdović, Tome	4	4	-	-	-	-	siromasi
Grgurović, Ante	6	4	6	72	6	40	
Grgurović, Ivan	8	6	8	108	8	60	
Grgurović, Šime	2	2	2	36	2	20	
Grgurović, Krsto	3	3	-	-	-	-	siromasi
Grgurović, Mate	2	2	-	-	-	-	siromasi
Knežević, Šime	4	4	4	72	4	40	
Lenkić, Joso	2	2	36	-	20	-	siromasi
Marnika, Ante	6	4	6	72	6	40	
Mičić, Božo	4	3	4	54	4	30	
Mičić, Ante	6	4	6	72	6	40	
Mičić, Šime	4	3	4	54	4	30	
Perović, Mitar	3	3	3	54	3	30	
Šljakić, Joso	2	2	-	-	-	-	siromasi
Vidaić, Mate p. Tome	12	9	12	162	12	90	
Vidaić, Mate p. Jakova, (Barba)	9	6	9	105	9	60	
Vidaić, Krsto	3	2	3	36	3	20	
Vidaić, Joso	4	3	4	54	4	30	
Vidaić, Andrija p. Jure		3		54		30	
Vidaić, Niko	2	2	-	-	-	-	siromasi
Vidaić, Andrija p. Šime	2	2	-	-	-	-	siromasi
Vukoša, Jure	4	3	4	54	4	30	
Vukoša, Niko /Andrija	4	2	4	36	4	20	
Vukoša, Ante	3	3	-	-	-	-	siromasi
Vukoša, Mate	2	2	-	-	-	-	siromasi
Zelenčić, Pere	4	3	-	-	-	-	siromasi

Tablica 3. *Popis obitelji u Pločama i poreština 1896. i 1897. godine*

Ime i prezime glavarova obitelji	Doprinos u fiorinima i soldima			Opaske
	Fiorina	Soldi	5/10	
Bulić, Krsto	1	48	5/10	1896. siromah
Bulić, Tomica ud. p. Joke	-	-	-	siromasi
Bulić, Šimica	-	-	-	siromasi
Bulić, Pere	1	48	5/10	
Čurković, Krsto	1	48	5/10	
Marnika, Mate	1	48	5/10	
Marnika, Tome	1	48	5/10	
Perović, Joso	1	48	5/10	
Perović, Mate	1	48	5/10	
Perović, Matija ud. p. Šime	1	48	5/10	
Stipčević, Ante	1	48	5/10	
Stipčević Šime	1	48	5/10	

Tablica 4. *Popis obveznika na poreštinu u župi Malpaga koncem 19. stoljeća*

Ime i prezime glavarova obitelji	Broj osoba obveznika poreštine	Prihod ječma u litrama	Prihod vina u litrama	Opaska
Bradica, Grgo	3	54	30	
Bradica, Andrija	3	54	30	
Bulić, Jure	4	72	40	
Grdović, Tome	2	-	-	siromasi
Grdović, Joso	2	-	-	siromasi
Grdović, Marija	3	-	-	siromasi (udovica)
Grgurović, Ante	3	54	30	
Grgurović, Ivan	2	36	20	
Grgurović, Joso	3	54	30	
Grgurović, Šime	2	36	20	
Grgurović, Andrija p. Krste	4	-	-	siromasi
Grgurović, Mate p. Krste	5	-	-	siromasi
Knežević, Šime	2	36	20	
Knežević, Ivo	2	36	20	

Lenkić, Joso	2	-	-	siromasi
Marnika, Šime	3	54	30	
Marnika, Tome	2	36	20	
Mičić, Božo	4	72	40	
Mičić, Ante	5	90	50	
Mičić, Šime	2	-	-	siromasi
Mičić, Mate	2	-	-	siromasi
Perović, Maša	2	36	20	udovica
Šljakić, Joso	2	-	-	siromasi
Vidaić, Mate p. Tome	5	90	50	
Vidaić, Krsto p. Tome	4	72	40	
Vidaić, Mate p. Jakova	5	90	50	
Vidaić, Krsto p. Nike	3	54	30	
Vidaić, Niko	4	-	-	siromasi
Vidaić, Andrija	2	-	-	siromasi
Vidaić, Joso	3	54	30	
Vukoša, Jure	3	54	30	
Vukoša, Andrija	2	-	-	siromasi
Vukoša, Mate	2	-	-	siromasi
Vukoša, Ante	4	-	-	siromasi
Zelenčić, Krstina	2	-	-	siromasi (udovica)
Sveukupno	104	1134	630	

Tablica 5. *Popis ekstremno siromašnih obitelji u kapelaniji Malpaga 1874. godine*

Glava obitelji	Mjesto	Broj odraslih		Broj djece
		M	Ž	
Šime (p. Jakova) Knežević	Dračevac	1	1	-
Božo Grdović	Dračevac	1	1	-
Duna (ud. p. Martina) Grdović	Dračevac	-	2	-
Božo Mičić	Dračevac	1	2	3
Ante Mičić	Dračevac	1	1	3
Roko (p. Šime) Grdović	Dračevac	1	1	4
Pere Bulić	Ploče	2	3	6
Šime (p. Stipe) Bulić	Ploče	1	1	2
Dmitar Perović	Ploče	1	3	3

Šime Stipčević	Ploče	1	1	2
Andrija Šljakić	Crno	1	1	3
Šime (p. Mate) Marnika	Crno	1	-	-
Ante (p. Mate) Marnika	Crno	2	3	-
Jure Vukoša (zvani Frleta, Ivica)	Crno	1	5	4
Ivica Vukoša (Ivice)	Crno	3	2	1
Niko Vukoša (Ivice)	Crno	1	1	4
Šime (Mate) Vidaić	Crno	2	1	3
Mate Bulić	Crno	1	1	5
Mate Vidaić Stari	Crno	1	1	6
Joso Vidaić	Crno	2	3	7
Petar Perić	Crno	3	2	4
Miho Travica	Crno	1	1	6

Neke spoznaje o stanovništvu i svakodnevici župe Malpaga u 19. stoljeću

Za austrijske uprave sastav općine činilo je više naselja, a naselja od dvadeset pet obitelji i više imale su seoskoga glavara (*capovilla*).¹³⁶ Po potrebi seoski glavar imao je jednoga pristava (*aggiunto*) i čauša (kurira). Služba im je trajala tri godine, a mogla se i ponoviti. Imenovalo ih je Okružno poglavarstvo, a od srpnja 1864. godine Općinsko vijeće¹³⁷ na prijedlog seoskoga zbora.¹³⁸ U razmatranome razdoblju u toj se službi u spisima župnoga arhiva spominju seoski glavar Ivica Grgurović (1850.), Stipe Mičić (*aggiunto*), Mate Vidaić (čauš),¹³⁹ seoski glavar Mate Vidaić (1859. – 1862.),¹⁴⁰ seoski glavar Jure Lenkić (1862. – 1889.),¹⁴¹ seoski glavar Ante Stipčević p. Šime (1889.), Mate Vidaić p. Jakova (*aggiunto*).¹⁴² Seoski glavari bili su dužni predočiti župniku sve službene dopise Okružnoga poglavarstva ili Općinskoga vijeća.¹⁴³ Osim redovitih seoskih zaduženja predstavljali su selo ili naselje kod svečanih događaja, primjerice dolaska novoga nadbiskupa u Zadar.¹⁴⁴ Jedna od zadaća seoskoga glavara bila je briga o seoskim stražama i poljskim redarstvima.

¹³⁶ Primjerice 1854. godine župa Malpaga-Crno imala je 26 obitelji. Glavešine obitelji bili su: Andrija Šljakić, Pavao Subotić, Mate Marnika, Ivica Vukoša, Petar Mikijević, Mate Vidaić p. Jakova, Niko Vidaić p. Ante, Mate Bradica, Jure Vidaić, Mate Vidaić p. Jose, Ivica Grgurović, Marko Grgurović, Jovan Lakić, Lazo Lakić, Stevan Puzar, Toma Puzar, Jakov Puzar, Toma Travica, Jure Lenkić, Toni Mičić, Stipe Mičić, Jakov Mičić, Tomica Mičić, a siromašnih obitelji Vasilj Stegnjaić, Ante Knežević i Ante Čučola. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 60/1854.

¹³⁷ Frane IVKOVIĆ, »Organizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske vladavine 1814–1918.«, *Arhivski vjesnik*, br. 34–35, Zagreb, 1992., str. 37, 46.

¹³⁸ Tado ORŠOLIC, »Seoske straže i poljsko redarstvo u kopnenoj Dalmaciji (od 1814. do druge polovine XIX. stoljeća)«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 49, Zadar, 2007., str. 470.

¹³⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1850.

¹⁴⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1862.

¹⁴¹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Općinsko vijeće, br. 3390/1867.

¹⁴² ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 14/1889.

¹⁴³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 4/1862.

¹⁴⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 2/1862.

U razmatranome razdoblju bilježi se znatan broj odmetništva i hajdučije u Dalmaciji.¹⁴⁵ U srpnju 1851. godine poslala je vlada okružnicu o hajdučiji u pokrajini i rigoroznim kaznama *prikoga suda* koje čekaju odmetnike.¹⁴⁶ Zbog učestalih napada i razbojstava te nesigurnosti prometovanja cestom koja iz Zadra vodi prema Zemuniku i dalje prema Obrovcu, Okružno poglavarstvo uvelo je 1852. godine izvanredne seoske straže (*Ronde villiche*)¹⁴⁷ mještana Dračevca, Crnoga i Bibinja na cesti od Ploča do Babinduba sve do postaje 5. stražarskoga korpusa u blizini Zemunika.¹⁴⁸ U kronici župe Malpaga spominje se da je u Zemuniku »haralo (kao i ovdje i u svim Kotarima) krvoločno hajduštvo, te i jedan redar bio po bielom danu ubien (ima mali spomenik na mjestu u pijaci)«¹⁴⁹. U razmatranome razdoblju dogodila su se dva ubojstva na području Malpage.¹⁵⁰

Seosku stražu činilo je šest pojedinaca od kojih je jedan bio harambaša (*dirigente*) sa zapovjednom ovlašću,¹⁵¹ a ostali stražari (*rondaro*).¹⁵² Dračevac i Crno davali su četiri seoske straže (24 mještana), a Bibinje šesnaest straža (96 mještana). Iako pravilnikom o seoskim stražama nije precizirano razdoblje njihove službe,¹⁵³ u našem je slučaju stražarska ophodnja trajala dvadeset četiri sata. Jedna ophodnja dolazila je na red svakih dvadeset dana u razdoblju od 17. prosinca 1852. do 5. siječnja 1853. godine, a straža se smjenjivala pola sata prije svitanja. Seoskoj straži mogli su pristupiti muškarci u dobi od 20 do 60 godina.¹⁵⁴ No, pripadnici seoskih straža u Malpagi i Crnom nerijetko su nosili oružje i izvan službe pa je dolazilo do sukoba s c. kr. žandarmerijom koja bi im ga oduzimala.¹⁵⁵ Stoga je 13. listopada 1871. godine zadarski načelnik Kuzma Begna Posedarski poslao odredbu seoskim stražama o zabrani nošenja oružja izvan službe.¹⁵⁶ U spisima župnoga arhiva nalaze se česti zapisi o nagradama za hvatanje hajduka. Zanimljivo je zamijetiti da je među hajdučkim družinama na potjernicama bilo najviše pravoslavaca, mahom iz Bukovice.¹⁵⁷ Primjerice, 29. siječnja 1862. godine Namjesništvo u Zadru ponudilo je 100

¹⁴⁵ Šime PERIČIĆ, »Hajdučija u Dalmaciji XIX. stoljeća«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 33, Zadar, 1991., str. 205–214; Tado ORŠOLIĆ, »Hajdučija, razbojstva i krijumčarenja u Dalmaciji od uspostave druge austrijske uprave do sredine 19. stoljeća«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 44, Dubrovnik, 2006., str. 241–254.

¹⁴⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 7/1851.

¹⁴⁷ O seoskim stražama i njihovim dužnostima vidi u: T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 467–475.

¹⁴⁸ Usp. T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 469–470.

¹⁴⁹ *Chronaca*, 14. Usp. Z. DUNDOVIĆ, »Stanovništvo župe Zemunik«, str. 276.

¹⁵⁰ Šime Grgurović (Ivice) i Mate Grgurović (24 god.) optuženi su za ubojstvo, prvi 1861. godine, a drugi 1862. godine, obojica su umrli u zatvoru u Kopr. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, neoznačen folij 1861. godine; br. 16/1862.

¹⁵¹ Usp. T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 470.

¹⁵² T. Oršolić navodi da se jedna stražarska ophodnja sastojala od pet članova. Usp. T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 471.

¹⁵³ *Isto*, str. 470–471.

¹⁵⁴ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1853.

¹⁵⁵ O sukobima žandarmerije i seoskih straži vidi u: T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 473.

¹⁵⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 11/1871.

¹⁵⁷ Na tjeratici Namjesništva navode se imena 25 razbojnika pravoslavne vjeroispovijesti. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1862; usp. br. 1/1861. T. Oršolić navodi da su hajduci potjecali uglavnom iz tih planinskih vrleti i obližnjih krajeva. Usp. T. ORŠOLIĆ, »Hajdučija, razbojstva i krijumčarenja u Dalmaciji«, str. 247.

forinti onome tko privede zakonu hajduka Aleksu Ivančevića iz Krupe.¹⁵⁸ K tomu, kada su u pitanju zlobni (*maliziosi*) palež i sječa drva, Namjesništvo je izrijekom naglasilo da se poseban nadzor traži za selo Biljane Donje.¹⁵⁹ Tablično su prikazani podatci četiriju seoskih straža Malpage i Crnoga u razmatranome razdoblju (Tablica. 5).

Tablica 5. *Popis seoskih stražara Malpage i Crnoga 1852. godine*

17. 12. 1852.	18. 12. 1852.	19. 12. 1852.	20. 12. 1852.
Pavao Subotić (harambaša)	Mate Bradica (harambaša)	Krsto Lakić (harambaša)	Mijat Travica (harambaša)
Andrija Šakić	Petar Vidaić	Mate Vidaić p. Jakova	Jure Vidaić
Grgo Bradica	Jure Lakić	Niko Vidaić p. Ante	Savo Lakić
Ante Marnika	Krsto Grgurović	Petar Travica	Jakov Puzar
Jakov Knežević	Šime Subotić	Mate Puzar	Jure Lenkić
Niko Vukoša	Toma Puzar	Jakov Mičić	Joso Mičić

Domicilno stanovništvo uglavnom je bilo katoličke vjeroispovijesti. Mještani Ploča podrijetlo su vukli od doseljenih Arbanasa.¹⁶⁰ Manji dio pravoslavnoga stanovništva naseljavao je Crno i Babindub. Pravoslavni vjernici u Crnom 1853. godine nisu bili *unijati*,¹⁶¹ ali su činili domicilno stanovništvo mjesta. Nije bilo pravoslavne crkve ni paroha,¹⁶² a pastoralnu jurisdikciju imao je paroh iz Smokovića.¹⁶³

Kuće su bile neugledne, a u njima smješteno po nekoliko obitelji. Bavilo se uglavnom poljoprivredom (vinogradi), od stočarstva uzgajale su se ovce domaćih pasmina, rijetko krupna stoka, a bilo je malo konja. Svaka je kuća imala po jednoga do dva magarca. Zbog slabe ispaše proizvodilo se mlijeko slabije kvalitete, a prodavalo se u gradu po visokim cijenama. Sira i ostalih mliječnih proizvoda bilo je u izrazito malim količinama.¹⁶⁴ U radu se nećemo doticati demografskih kretanja stanovništva tijekom 19. stoljeća, tek ćemo tablično prikazati neke informacije o stanju duša na temelju priloženih statistika župnoga arhiva Dračevac Zadarski (Tablice 6, 7, 8, 9 i 10). U posljednjoj godini 19. stoljeća izvjestio je kapelan u upitniku Nadbiskupijskoga ordinarijata o stanju župe kako ona ima 345 katolika i 68 pravoslavaca.¹⁶⁵

¹⁵⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 7/1862.

¹⁵⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1862.

¹⁶⁰ O doseljenju Arbanasa u Zadar vidi više u: Krno KRSTIĆ, »Dospeljenje Arbanasa u Zadar«, *Zbornik Zadar* (ur. Jakša RAVLIĆ), Zagreb, 1964., str. 169–194.

¹⁶¹ Izraz *unijati* ili *injati* u historiografiji odnosi se na grkokatoličke vjernike u Dalmaciji tijekom 19. i 20. stoljeća.

¹⁶² Pravoslavna crkva u Crnom izgrađena je u 20. stoljeću.

¹⁶³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Statistika župe za 1854. godinu.

¹⁶⁴ *Chronaca*, str. 6.

¹⁶⁵ *Chronaca*, str. 36. Zanimljiv je dopis od 20. prosinca 1899. godine kaptolskoga vikara Ivana Borzattija upućen župniku Malpage na hrvatskome jeziku radi ispunjenja upitnika o župi u kojem stoji: »Odgovori mogu biti napisani kojim jezikom Vam je milije ili zgodnije. ... Kod povjestničkih nesuvremenih podataka treba naznačiti izvor (n. pr. iz župničkih spisa, iz koje knjige ili po ustmenoj predaji.« ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 1/1900.

Tablica 6. *Popis stanja duša u župi Malpaga 1853. – 1854. godine*

1. 12. 1853.	Dračevac	Crno	Ploče	Babindub	Lukića Draga	Sveukupno
obitelji	8	13		2	2	25
duša	37	73		6	14	130
muških	19	36		3	5	63
ženskih	18	37		3	9	67
za pričest	17	32		2	7	58
rođeno muških u 1858.	1	1				2
rođeno ženskih u 1853.						
umrlo muških	2					2
umrlo ženskih						
vjenčanja	1					1
prva pričest muški	1					1
prva pričest ženske		2				2

Tablica 7. *Popis pravoslavnih u Crnom 1853. – 1854. godine*

Obitelji	8
Duša	55
Muških	30
Ženskih	25

Tablica 8. *Popis stanja duša u župi Malpaga 1856. – 1857. godine*

1. 12. 1856.	Dračevac	Crno	Ploče	Babindub	Lukića Draga
obitelji	9	16	10	1	1
duša	52	87	77	7	6
muških	33	44	41	4	3
ženskih	19	43	36	3	3
za pričest	26	51	31	3	5
rođeno muških u 1857.	2	3	3	-	
rođeno ženskih u 1857.	1	1	3		
umrlo muških	1				

umrlo ženskih	1				
vjenčanja		2	1		
prva pričest muški	2	3	5		
prva pričest ženske	1	4	3		

Stanje 1. 12. 1857.	Dračevac	Crno	Ploče	Babindub	Lukića Draga	Sveukupno
obitelji	9	16	10	1	1	37
muških	34	47	44	4	3	132
ženskih	19	44	39	3	3	108
duša	53	91	83	7	6	240
za pričest	29	58	39	3	5	134

Tablica 9. Popis stanja duša u župi Malpaga 1857. – 1858. godine

1. 12. 1857.	Dračevac	Crno	Ploče	Babindub	Lukića Draga
obitelji	9	16	10	1	1
duša	53	91	79	7	6
muških	30	47	43	4	3
ženskih	23	44	36	3	3
za pričest	30	58	35	3	4
rođeno muških u 1858.	4	5	1	-	
rođeno ženskih u 1858.	6	3	2		
umrlo muških	2	2	1		
umrlo ženskih	1	3			
vjenčanja		2			
prva pričest muški	2	3			
prva pričest ženske	1	1			

Stanje 1. 12. 1858.	Dračevac	Crno	Ploče	Babindub	Lukića Draga	Sveukupno
obitelji	9	17	10	1	1	38
muških	32	50	43	4	3	132
ženskih	28	44	38	3	3	116
duša	60	94	81	7	6	248
za pričest	33	62	35	3	4	137

Tablica 10. *Broj krštenih, umrlih i vjenčanih od 1879. do 1884. i od 1888. do 1893*

Godina	Kršteni	Umrli	Vjenčani	Godina	Kršteni	Umrli	Vjenčani
1879.	5	4	4	1888.	4	1	3
1880.	5	-	2	1889.	3	4	1
1881.	1	1	-	1890.	-	7	5
1882.	6	1	1	1891.	3	1	5
1883.	7	4	10	1892.	5	1	3
1884.	11	6	4	1893.	3	1	3

Nerazriješeni agrarni odnosi tijekom 19. stoljeća utjecali su i na stanovništvo župe Malpaga. Razvidno je iz dokumenata da je malo župljana posjedovalo svoju zemlju, uglavnom su bili najamnici i koloni.¹⁶⁶ U to vrijeme vladala je nezainteresiranost za unapređenje poljodjelstva.¹⁶⁷ Austrijske vlasti nastojale su promijeniti takvo stanje pa se oko unapređenja poljodjelstva angažirao tadašnji dalmatinski tisak¹⁶⁸ pa za vrijeme župnika V. Basilea Kotarsko poglavarstvo nalaže da župni uredi imaju staviti jedan primjerak *L'Osservatore Dalmato* i dva *Glasnika Dalmatinska* u župni arhiv.¹⁶⁹ Austrijska uprava nastojala je osvijestiti potrebu uvođenja novih poljoprivrednih tehnologija i kultura. Godine 1876. ministarstvo poljoprivrede pokrenulo je pitanje uređenja zemljišnih parcela.¹⁷⁰ Redovito se župnike izvještavalo o novim spoznajama u uzgoju i zaštiti vinove loze. Primjerice 1868. godine poslana je okružnica o uporabi kalcijeva sulfata kod pepelnice vinove loze na temelju otkrića Ivana Marije Molфина iz Genove s naznačenim mjerama: »živi klak 1 kg, vode 2 l, prelij u lonac pa mu dodaj čistoga cvita od sumpora 3 kg, stavi na vatru da vre (ne miješaj kovinom)«¹⁷¹. Za promicanje poljodjelstva nudila je vlada i poljoprivredni alat po sniženim cijenama – plug za oranje po 18 fiorina (tvornička cijena 34 fiorina), drljaču po 8 fiorina (tvornička cijena 24 fiorina) i jaram po 2 fiorina i 40 soldi¹⁷² kao i američke sorte vinove loze.¹⁷³ Namjesništvo je 1890. godine organiziralo za zadarsko okruženje praktičnu pouku o peronospori, koju je održao enolog Antunović.¹⁷⁴ Uz to, vlada je besplatno dijelila telad, ovce i svinje dobrih pasmina za uzgoj.¹⁷⁵ Apeliralo se na župnika i za zaštitu ptica u vrijeme njihova razmnožavanja tijekom ožujka. Župljani Malpaga su, naime, uzimali

¹⁶⁶ ADZ, *Službeni spisi, Chronaca*, 6.

¹⁶⁷ Stijepo OBAD, *Dalmacija u novijoj hrvatskoj povijesti i kulturi*, Zadar, 2014., str. 209.

¹⁶⁸ *Isto*, str. 211.

¹⁶⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1866.

¹⁷⁰ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, dokument od 22. travnja 1876. godine.

¹⁷¹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, 4/1868.

¹⁷² ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 6/1883.

¹⁷³ Kako je razvidno iz Objave Namjesništva o dijeljenju *amerikanskih loza*, prednost kod podjele imale su »občine ili zadruge, za osnivanje matičnjaka, sadinjaka ili uzor vinograda onih mjesta, u kojima se dosada američke loze goje malo ili ništa«. Siromašni vinogradari lozu su dobivali besplatno, a ostali su morali platiti po cjeniku c. k. Ministarstva poljodjelstva: »a) za 1000 ključica od *Riparia portalis*, *Rupestris monticola* i *Solonis* f. 3:50; b) za 1000 korjenjaka od svih triju spomenutih vrsti f. 7:30.« ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 5/1897.

¹⁷⁴ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 3/1890.

¹⁷⁵ *Chronaca*, str. 34.

ptičja gnijezda i u njima na gradskoj tržnici prodavali kokošja jaja i piliće. Općinsko vijeće upozoravalo je na pogubnost takva ponašanja s obzirom da su se ptice u vrijeme razmnožavanja hranile bezbrojnim insektima i štetočinama poljoprivrednih kultura te neposredno štatile urod.¹⁷⁶ Župljani su voljeli ići u lov pa je i to pitanje Okružno poglavarstvo reguliralo pravilnikom.¹⁷⁷ Naoko romantičnu sliku austrijskih pokušaja unapređenja poljodjelstva ruži činjenica o žrtvovanju gospodarskoga napretka Dalmacije radi političkih interesa Monarhije¹⁷⁸ o čemu svjedoči i namjerno kočenje uspostave poljodjeljnoga instituta u zadarskom okruženju u drugoj polovini 19. stoljeća.¹⁷⁹

Tado Oršolić upozorio je na priličan broj namjerno izazvanih šteta na poljima u razmatranome razdoblju, što potvrđuju i spisi župnoga arhiva Dračevac Zadarski.¹⁸⁰ U spisima se navode česte otimačine, palež i nanošenje štete po šumama, vinogradima, maslinicima i pašnjacima.¹⁸¹ Uzroci takva malicioznoga ponašanja leže u osvetničkim pobudama, zloj namjeri ili čistom koristoljublju u vidu krađe i otimačine.¹⁸² Nerijetko se kralo grožđe¹⁸³ pa je Općinsko vijeće izdalo zabranu dovoženja svježega grožđa u grad bez posebnoga dopuštenja vlasti. Ono se izdavalo na posvjedočenje župnika o podrijetlu grožđa »sulla libera proprietà del fondo o permesso del proprietario del fondo«¹⁸⁴. Zbog nezakonite sječe šuma, donesena je 1876. godine uredba o sječi uz isključivo dopuštenje vlasti. Molbu za sječu šuma trebalo je uputiti dva mjeseca prije, uz kaznu progona i obustavu sječe u slučaju neposlušta.¹⁸⁵ Jednako je Općinsko vijeće određivalo početak berbe u zadarskom okruženju uz klauzulu zabrane prodaje grožđa u slučaju nepoštivanja uredbe.¹⁸⁶ Uhićenje i plaćanje kazne čekalo je sve koji su sjekli stabla plodnih maslina. Maslinovo drvo nije se smjelo prodavati ili zamjenjivati u gradu bez odobrenja Općinskoga vijeća, a i tada uz posvjedočenje župnika ili seoskoga glavara o vlasništvu.¹⁸⁷ No, seljani su uporno palili šume zemljoposjednika (Filippi, Katić, de Stermić),¹⁸⁸ sjekli masline zbog osvete¹⁸⁹ i za to plaćali visoke kazne.¹⁹⁰ Određivanje kazni i njihova naplata provodila se po jedinstvenome modelu. Svako selo imenovalo je četiri procjenitelja na prijedlog seoskoga glavara dok je

¹⁷⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 6/1871.

¹⁷⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 3/1849.

¹⁷⁸ J. GRABOVAC, »Zadar za austrijske vlasti«, str. 233.

¹⁷⁹ Zdenko DUNDOVIĆ, »Zaklada Fontanella u Zemunik«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 57, Zadar, 2015., str. 257–296.

¹⁸⁰ T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 479.

¹⁸¹ Usp. *Isto*, str. 475–479.

¹⁸² T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 475

¹⁸³ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, dokument od 9. kolovoza 1866.

¹⁸⁴ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 4/1877.

¹⁸⁵ Ministarstvo poljoprivrede donijelo je 3. srpnja 1873. godine uredbu kojom se šume u vlasništvu Crkve i pobožnih ustanova stavljaju pod nadzor države. ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 9/1876.

¹⁸⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 3/1877.

¹⁸⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Općinsko vijeće, 459/1868.

¹⁸⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Okružno poglavarstvo, 688/1867. Događaj treba promatrati u kontekstu progona narodnjačkih vođa i sabotaža na imanjima zadarskih veleposjednika kao i čestih varanja i upropaštavanja zakupnika, što su činili veleposjednici. Usp. J. GRABOVAC, »Zadar za austrijske vlasti«, str. 226, 233.

¹⁸⁹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 8/1866.

¹⁹⁰ Načelnik Zadra 1866. godine tražio je popis svih glavešina obitelji iz Malpage, Crnoga i Ploča radi naknade štete Ivanu Rotti u visini 30 fiorina (*danni campestri*), izuzev siromašnih obitelji. ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 1/1866.

potvrda imenovanja bila pridržana gradskoj preturi. Oni su procjenjivali štetu i predlagali iznos odštete nakon čega bi seoski glavar sazvao obje strane, okrivljenoga i oštećenoga, kako bi se dogovorili oko isplate. U slučaju da se kompromis između zavađenih strana nije mogao postići, cijeli se postupak prenosio na preturu.¹⁹¹

Specifikum u spisima župnoga arhiva poveći je broj rješenja o kolektivnoj odgovornosti i izrečenim kaznama mještanima Malpage zbog namjerno počinjenih šteta.¹⁹² Institut kolektivne odgovornosti poznao je u 18. stoljeću dubrovački kazneni sud,¹⁹³ a u našem slučaju korijeni takve prakse sežu iz pravilnika o poljskome redarstvu za vrijeme francuske uprave, koji je neznatno izmijenjen i prilagođen austrijskome kaznenom zakoniku 1814. godine.¹⁹⁴ Kolektivne kazne za štete počinjene na šumama, maslinicima, vinogradima, oranicama i pašnjacima dijelile su sve obitelji u župi, osim onih siromašnih. Godine 1864. zapisao je župnik da je nepravedno teretiti cijelu župu i protivno savjesti da nedužni plaća krivicu za nepoznatoga počinitelja.¹⁹⁵ Čula su se i oprečna mišljenja o prividu nedužnosti težaka i ukazivanja na njihovu solidarnost u zlu.¹⁹⁶ Zbog manjka podataka u spisima župnoga arhiva ne može se iznijeti zaključak o opakom mentalitetu župljana Malpage, ali brojnost namjerno počinjenih šteta, kolektivno izrečenih kazni i zapažanja župnika tijekom 19. stoljeća otvaraju mogućnost i takva zaključka. Konačno, najveću štetu snosili su sami počinitelji.

O zdravstvenim prilikama

U spisima župnoga arhiva nalaze se mnogi dopisi austrijskih upravnih tijela o epidemijama tijekom 19. stoljeća. Prve tiskane upute o suzbijanju zaraze datiraju iz 1849. godine.¹⁹⁷ Redovito se pristupalo cijepljenju djece radi suzbijanja zaraze.¹⁹⁸ Godine 1855. zabilježena je kolera u Crnom, a u susjednom Zemuniku odnijela je više života.¹⁹⁹ Kada se 1866. godine kolera iz Trsta proširila u Dalmaciji i zahvatila Šibenik u listopadu, župnici su morali upoznati narod o preventivnim mjerama, a zdravstvena služba zabranila je putovanja prema tom gradu pomorskim i cestovnim pravcima.²⁰⁰ Gradski načelnik u Zadru naredio je procesiju sa slikom Gospe od Zdravlja i župnim barjacima od katedralne crkve do Gospina svetišta u zadarskom Kaštelu u znak zahvalnosti što je grad pošteđen.²⁰¹ Tijekom

¹⁹¹ T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 475–476.

¹⁹² Usp. *Isto*, str. 478.

¹⁹³ Vidi više u: Ana PROHASKA – Ida GAMULIN – Irena IPŠIĆ, »Odgovornost bližike – institut kolektivne odgovornosti pred dubrovačkim kaznenim sudom u 18. stoljeću«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 54/1, Dubrovnik, 2016., str. 195–226.

¹⁹⁴ T. ORŠOLIĆ, »Seoske straže i poljsko redarstvo«, str. 475–476.

¹⁹⁵ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 48/1868.

¹⁹⁶ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, neoznačen folij.

¹⁹⁷ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 8/1849.

¹⁹⁸ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, Općinsko vijeće, br. 633/1868.

¹⁹⁹ *Chronaca*, str. 29. U Zemuniku je te godine od 25 umrlih osoba 17 umrlo od kolere. Z. DUNDOVIĆ, »Stanovništvo župe Zemunik«, str. 276.

²⁰⁰ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 6/1866.

²⁰¹ Zadrani su se od davnina u nevoljama utjecali zaštititi Gospe od Zdravlja (nekada svetište Gospe od Kaštela). O tom kultu vidi više u: Petar KAER, *Il Santuario della Madonna del Castello in Zara*, Split, 1904., str. 28–54.

1873. godine ponovno se bilježi epidemija kolere u Dalmaciji. Upozoravalo se ljude na mjere predostrožnosti.²⁰² Na širenje epidemije kolere u Europi tijekom 19. stoljeća utjecao je ubrzani industrijski razvoj uslijed kojega se povećala komunikacija među udaljenim područjima. Epidemije su pridonijele visokom mortalitetu s obzirom na loše stambene, prehrambene i higijenske uvjete.²⁰³ Težaci Malpage dijelili su u to vrijeme sudbinu čitave pokrajine. U Dalmaciji je tada gotovo došlo do potpune bijede seljačkoga staleža.²⁰⁴ Kapelani su u nekoliko navrata zapisivali izrazito loše higijenske uvjete (*sporczia; suicidume*) i pothranjenost uzrokovanu slabim urodom ratarskih kultura. Primjerice 1874. godine zapisao je kapelan o *mizernoj žetvi* 1873. godine te da su ljudi *gladni kruha*.²⁰⁵ Te se godine na području župe Malpaga obistinila uvriježena izreka kako *jedna nevolja nikad ne dolazi sama*. Naime, u obiteljskoj kući Marnika na Ploči oboljeli su od velikih boginja te je Namjesništvo naložilo hitno cijepljenje.²⁰⁶ Međutim, dvanaestak djece nije pristupilo cijepljenju pa se epidemija proširila na Crno.²⁰⁷ Uz to je Malpagu 1876. godine zahvatila epidemija difterije, a kapelan je zapisao da je *poharala kapelaniju*.²⁰⁸ S obzirom na visok rizik za djecu,²⁰⁹ naloženo je tijekom 1877. i 1878. godine obvezno cijepljenje na području Malpage, što je u konačnici učinjeno. U tom je razdoblju od difterije umrlo šestero djece. Tablično se donose podatci o cijepljenoj djeci tijekom 1877. i 1878. godine (Tablica 11).

Tablica 11. *Popis cijepljene i umrle djece u župi Malpaga 1877. – 1878.*

Ime i prezime	Ime oca	Datum rođenja	Cijepljen/a		Opaska
Ana Grgurović	Ante	7. 9. 1864.	1877.	1878.	
Marko Stipčević	Ante	20. 8. 1866.	1877.	1878.	
Simona Bulić	Mate	8. 10. 1866.	1877.	1878.	
Andrijana Stipčević	Mijo	17. 11. 1866.	1877.	1878.	
Grgo Perović	Josip	27. 2. 1866.	1877.	1878.	
Tomica Vidaić	Joso	19. 12. 1866.	1877.	1878.	

²⁰² ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 21/1873.

²⁰³ Irena IPŠIĆ, »Demografske i društveno-gospodarske posljedice epidemije kolere: primjer epidemije u Drenovcima 1873. godine«, *Scrinia Slavonica*, god. 10, br. 1, Slavonski Brod, 2010., str. 527–528.

²⁰⁴ Šime PERIČIĆ, »Oskudica i glad u Dalmaciji u XIX i početkom XX stoljeća«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. 13, br. 1, Zagreb, 1980., str. 12.

²⁰⁵ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 4/1874.

²⁰⁶ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 3/1874. Početkom 19. stoljeća preventivna akcija cijepljenja započela je zaslugom protomedika dr. Horacija Pinellija. O njemu više u: Roman JELIĆ, »Osam liječnika iz zadarske obitelji Pinelli«, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, br. 26, Zadar, 1979., str. 55–68; Šime PERIČIĆ, »Horacije Pinelli. (Zadar 1757–1843)«, *Zadarska smotra*, god. 42, br. 4–5, Zadar, 1993., str. 249–251. Usp. Livia BRISKY – Vjekoslav KRŽELJ – Bernarda LOZIĆ – Radenka KUZMANIĆ ŠAMIJA – Tibor BRISKY, »Uvođenje obveznog cijepljenja protiv velikih boginja na području Dalmacije i grada Splita u prvoj polovini 19. stoljeća«, *Paediatrica Croatica*, god. 56, br. 1, Zagreb, 2012., str. 83–87.

²⁰⁷ *Chronaca*, str. 33.

²⁰⁸ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 4/1876.

²⁰⁹ Recentna istraživanja pokazuju da difterija ulazi među pet najčešćih epidemioloških bolesti uzročnika smrtnosti djece tijekom 19. stoljeća. Usp. Nikola ANUŠIĆ, »«Rajna smrt» – prilog istraživanju smrtnosti djece u Makarskoj 19. stoljeća«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. 38, br. 1, Zagreb, 2006., str. 165.

Josip Stipčević	Ante	12. 9. 1866.	1877.	1878.	
Tome Marnika	Ante	6. 10. 1870.	1877.	1878.	
Andrijana Stipčević	Šime	14. 11. 1870.	1877.	1878.	
Božo Stipčević	Niko	6. 12. 1870.	1877.	1878.	
Marija Stipčević	Niko	29. 3. 1869.	1877.	1878.	
Ilija Grgurović	Mate	28. 9. 1870.	1877.	1878.	
Dumica Vidaić	Toma	7. 2. 1869.	1877.	1878.	
Šime Vukoša	Jure	16. 1. 1871.	1877.	1878.	
Matija Stipčević	Ante	11. 3. 1871.	1877.	1878.	
Šimica Vidaić	Joso	19. 3. 1871.	1877.	1878.	
Ivanica Grgurović	Ante	4. 11. 1871.	1877.	1878.	
Nikola Grgurović	Mate	16. 11. 1871.	1877.	1878.	
Lucija Vidaić	Ante	16. 11. 1871.	1877.	1878.	
Ante Šljakić	Andrija	3. 1. 1872.	1877.	1878.	
Šimica Vukoša	Mijo	31. 1. 1872.	1877.	1878.	
Matija Vidaić	Toma	12. 8. 1872.	1877.	1878.	
Šimica Stipčević	Šime	24. 8. 1872.	1877.	1878.	
Dumica Vukoša	Ante	27. 7. 1872.	1877.	1878.	
Ilija Grgurović	Mate	6. 9. 1872.	1877.	1878.	
Andrija Bradica	Grgo	22. 10. 1872.	1877.	1878.	
Josip Bulić	Mate	6. 3. 1873.	1877.	1878.	
Ivan Grgurović	Mate	16. 7. 1873.	1877.	1878.	
Mate Vidaić	Šime	18. 9. 1872.	1877.	1878.	
Niko Grgurović	Mate (Krstin)	18. 11. 1872.	1877.	1878.	
Lina Vukoša	Nuo	7. 9. 1873.	1877.	1878.	
Andrijana Vidaić	Joso	30. 11. 1873.	1877.	1878.	
Andrijana Vukoša	Jure	29. 11. 1873.	1877.	1878.	
Josipa Genda	Jandre	12. 2. 1874.	1877.	umrla	difterija
Ivanica Vidaić	Mate	15. 2. 1874.	1877.	1878.	
Jakova Grgurović	Mate	17. 2. 1875.	1877.	1878.	
Krstina Šljakić	Andrija	18. 3. 1875.	1877.	1878.	
Krsto Bradica	Ivan	26. 3. 1875.	1877.	1878.	
Paško Perović	Jakov	19. 5. 1875.	-	umro	difterija
Ante Mičić	Bože	22. 5. 1875.	-	-	
Dumica Bradica	Grgo	7. 5. 1875.	1877.	1878.	
Ante Čurković	Šime	25. 5. 1875.	-	-	
Maša Vidaić	Jandre	30. 7. 1875.	1877.	1878.	

Šimica Grgurović	Ante	18. 8. 1875.	1877.	-	
Andrijana Bulić	Mate	12. 11. 1875.	1877.	1878.	
Andrija Bulić	Joko	29. 11. 1875.	1877.	1878.	
Ćirta (<i>Cirta</i>) Mičić	Mitar	23. 3. 1876.	1877.	1878.	
Krstina Grdović	Bože	4. 4. 1876.	1877.	1878.	
Marko Bulić	Mate	3. 5. 1876.	1877.	1878.	
Jakov Mičić	Ante	9. 4. 1876.	1877.	1878.	
Joso Stipčević	Toma	3. 8. 1876.	1877.	1878.	
Toma Vidaić	Mate	1. 8. 1876.	1877.	1878.	
Špiro Vukoša	Ante	4. 8. 1876.	1877.	1878.	
Mate Perović	Joko	2. 8. 1876.	-	-	
Mitar Mičić	Bože	6. 9. 1876.	1877.	1878.	
Šimica Stipčević	Ante	13. 9. 1876.	1877.	1878.	
Šimica Vidaić	Joso	1. 10. 1876.	1877.	1878.	
Šime Marnika (Crno)	Šime	13. 9. 1876.	1877.	-	
Šimica Marnika (Ploče)	Šime	12. 10. 1876.	-	umrla	difterija
Šimica Perović	Mitar	3. 10. 1876.	-	umrla	difterija
Andrijana Vidaić	Krsto	4. 11. 1876.	1877.	-	
Nikola Perović	Mijo	6. 11. 1876.	-	-	
Pavica Stipčević	Šime	9. 1. 1877.	1877.	1878.	
Krstina Mičić	Vice	27. 2. 1877.		umrla	difterija
Krstina Vidaić	Jandre	29. 3. 1877.	1877.	1878.	
Andrija Vukoša	Niko	25. 8. 1875.	1877.	1878.	
Šimica Grgurović	Mate	28. 10. 1875.	1877.	1878.	
Dumica Stipčević	Niko	17. 5. 1877.	-	1878.	
Dujam Stipčević	Niko	17. 5. 1877.	-	umro	difterija
Jaka Anica Bulić	Šime	25. 7. 1877.	-	1878.	
Šime Mitar Čurković	Šime	12. 9. 1877.	-	1878.	
Maša Bulić	Petar	21. 9. 1877.	-	1878.	
Tomica Bradica	Ivan	15. 10. 1877.	-	1878.	
Mate Andrija Bradica	Grgo	15. 11. 1877.	-	1878.	
Marko Grgurović	pok. Marka	6. 12. 1877.	-	1878.	
Božica Grgurović	Ante	17. 2. 1877.	-	1878.	
Marko Šljakić	Andrija	19. 2. 1877.	-	1878.	
Grgica Bulić	Mate	1. 3. 1877.	-	1878.	
Krstina Vukoša	Jure	20. 3. 1877.	-	1878.	

Uz bolesti ljudi nerijetka su izvješća i dopisi o bjesnoći životinja, prepoznavanju simptoma i mjerama kojih se u tim slučajevima treba pridržavati.²¹⁰ No, u sveopćoj neimaštini narod je malo mario za dopise i upute. Godine 1864. pojavila se na tom području goveđa kuga (*peste bovina*), a mještani su prodavali kosti zaraženih životinja, što je bilo zabranjeno i oštro se kažnjavalo.²¹¹

Zaključak

Dokumenti pohranjeni u arhivu župe Dračevac Zadarski za razdoblje 19. i 20. stoljeća pomažu boljem razumijevanju njene prošlosti u tome vremenu. Činjenica da je župa smještena u neposrednoj blizini grada Zadra te geostrateški važna za njegovu obranu jasno ukazuje na turbulentnost povijesnih zbivanja na njenu prostoru, o čemu dosadašnja historiografska istraživanja donose poneku vijest. Crkveni život župe tijekom 19. stoljeća obilježila je prije svega materijalna nesigurnost i duhovna nezainteresiranost puka uslijed teških egzistencijalnih prilika, što se odrazilo i na međusobni odnos župnika i kapelana Malpage i njenih župljana. Obradeni podatci koreliraju s općim gospodarskim neprilikama sela zadarskoga zaleđa u 19. stoljeću te je razvidan nezavidan položaj težaka na društvenoj ljestvici tijekom druge austrijske uprave u Dalmaciji. Kratak povijesni pregled župe Malpaga u razmatranome razdoblju pokazuje, međutim, vrijednost istraživanja arhivskoga gradiva pohranjenoga u župnim uredima na temelju kojeg je moguće rekonstruirati duhovni, materijalni i socijalni status sela u zadarskome zaleđu tijekom 19. i početkom 20. stoljeća.

Summary

A CONTRIBUTION TO OUR KNOWLEDGE ABOUT HISTORY OF PARISH MALPAGA (DRAČEVAC ZADARSKI – CRNO – PLOČE) BASED ON THE PARISH ARCHIVAL SOURCES FROM THE 19th AND THE BEGINNINGS OF 20th CENTURIES

Author of this article aims at drawing readers' attention to a need for further investigation of the archival sources kept in the local parish archives, especially regarding the period of the nineteenth and twentieth centuries. Therefore, this article is a case study that examines data from the parish of Malpaga (Dračevac Zadarski, Crno and Ploče) in the Archbishopric of Zadar. Parish archives contain vast and usually well-organized documentation for this period. Analysis of the available documents provides numerous possibilities for reconstructions of the past of countryside parishes, and thus offer enrichment of our understanding of ecclesiastical, social and economic circumstances during the second Austrian rule in Dalmatia. Such investigations have a social value, too, since

---

²¹⁰ ADZ, *Službeni spisi 1870. – 1900.*, br. 2/1881.

²¹¹ ADZ, *Službeni spisi 1810. – 1869.*, br. 5/1864.

the local population has shown a considerable interest for the research's results. Namely, many people are interested in getting deeper knowledge about their genealogy, and the first mentions of their family names in a given area. Similarly, some have shown interest in the history of the local parish churches and relationships within their communities in the past. Therefore, author maintains that it is necessary and worthwhile to reveal some historical facts to the readers, which is also an opportunity for popularization of historical investigations to a broader audience.

KEY WORDS: *Malpaga, Dračevac Zadarski, Crno, Ploče, parish archives, 19th century.*

